

PRESENTACIÓ DE LES SÍNTESES REGIONALS EN EL PROJECTE PATROM

Maria Rosa Planas Ferrer i Maria Planas Ferrer

XI Jornada d'Onomàstica i Toponímia. Santa Maria del Camí, 1996

Allò que en el PATROM (Diccionari etimologicohistòric de cognoms de la Romania) s'entén com a síntesi regional no és altra cosa que l'ordenació i l'elaboració del material documental, que abans ha seguit un procés de classificació i normalització. Es tracta d'una síntesi ja que cerca concretar, seleccionant unes dades i rebutjant-ne d'altres, i també és regional perquè abasta tot el domini lingüístic.

La summa de totes les síntesis regionals són utilitzades posteriorment pels redactors panromànics per fer l'article definitiu, on es troben totes les dades, amb totes les variants, de tots els dominis lingüístics estudiats: català, castellà, portuguès-gallec, romanès, italià, francès, etc. Per a l'elaboració d'aquestes síntesis hom parteix de la forma llatina, el lema, que es pressuposa la font de totes les formes derivades. Per exemple, *Maurus*, d'on, en català, tindriem els següents derivats: Mor, Maura, Mores, Moro, Moros, Morach, Maurell i Morell, Maurella i Morella, Morelló, Maurí, Moré, Moreno, Moret, Moratell, Moretó. A més de les formes compostes Moragrega, Matamoros, i Vilamoros.

El primer pas, una vegada tenim el lema de l'article, és analitzar totes aquelles formes que ens semblen relacionades. Cal per això, tenir ben presents tant les fonts bibliogràfiques com les documentals. Ens referim als cartularis, als llistats d'antropònims ja publicats, i als documents que han servit de base al PATROM. A banda d'aquest material, són de consulta obligada obres de caràcter enciclopèdic com ara el DCVB, el DECat, *Onomasticon*, les gramàtiques històriques de Moll i de Badia, la GEC, la GEM, i pel que fa a sobrenoms i malnoms, l'obra ja clàssica d'Enric Moreu-Rey, a més de la *Catalunya Comarcal*, els *Nostres Noms de Lloc*, també d'E. Moreu, i altres textos de referència toponímica.

De sobte, ens trobam amb una quantitat enorme de material, la qual cosa fa que sorgeixin problemes de classificació i de mètode.

Per això, i per tal de no dispersar esforços i per unificar criteris, s'han establert una sèrie de normes en la confecció dels articles o síntesis regionals, que estan tipificades en l'anomenat *Cahier de normes*, que és una mena de quadern de bitàcola del PATROM. El *Cahier de normes* serveix per dirigir de manera molt rigorosa, i a vegades incòmoda, la feina dels redactors, per tal que els qui, finalment, hauran d'elaborar l'article definitiu, el *Panromànic*, disposin d'uns materials elaborats on quedi ben clara la productivitat de cada forma en els distints dominis lingüístics.

El *Cahier de normes*, determina en primer lloc, dos tipus possibles de síntesi:

a) les basades en formes del lèxic comú (noms de color, de parts del cos, d'animals, etc.) i que foren emprades en molts casos com a sobrenoms i malnoms, per després quedar fixades com a antropònims.

b) les basades en antics noms llatins o llatinitzats, que es puguin documentar a partir del segle VI (Isidoro de Sevilla).

El primer que cal fer, doncs, és destriar els derivats lexicals dels antropònims. Això que com a principi pot resultar senzill, en la pràctica no ho és tant, ja que, de vegades, ens trobam amb interferències entre els dos conceptes: antropònims ben documentats poden tenir, si de fet no tenen, l'origen en el lèxic comú. Per exemple *Maurus*, d'on tenim *maure*, nom de color, i *Maure*, nom de persona. Una vegada ens hem decantat per una o altra opció, s'inicia el comentari general on el redactor inclou tot allò que pot tenir rellevància a l'hora d'explicar el lema. En aquest comentari general és on cal esmentar tota la informació fonètica, morfològica, etimològica i també toponímica. Les referències toponímiques són molt importants ja que hem de tenir molt present que més d'un 50% dels antropònims tenen un origen toponímic (de vegades poden indicar procedències molt diverses com el cas de Francesquí d'Elefantina, que en el segle XIV vivia en la parròquia de Sant Jaume de la Ciutat de Palma. Cal recordar que Elefantina és una illa d'Egipte, citada ja en temps bíblic i enclavament important pel seu comerç).

Quan s'ha acabat el comentari general, el pas següent consisteix a classificar de manera clara tot el material i les dades. Aquesta classificació representa una ordenació escrupolosa que s'ha de respectar per tal de confegir una síntesi que sigui aprofitable. L'ordenació es basa en dues classificacions simultànies. La primera i general, separa les formes en: I Simples, II Derivades, III Compostes i IV Delocutives. La segona ordenació, que s'annexa a la primera, fa referència a la morfologia i presenta fenòmens normals i recurrents en la formació dels noms propis. Es tracta de distingir les formes sense canvis, els canvis de gènere (femenitzacions i masculinitzacions), els canvis de nombre, i els canvis de gènere i nombre. Totes aquestes variacions aniran indicades a l'article mitjançant xifres àrabigues, mentre que la classificació general anirà sota numeració romana.

També cal esmentar, dintre d'aquesta segona classificació, l'aparició dels determinants i de les preposicions, així com de les formes declinades.

Al final de cada subgrup classificatori caldrà col·locar les citacions, que a la vegada s'han de separar en dos grups cronològics:

1) La documentació històrica: fonts antigues bibliogràfiques i tota la documentació disponible del domini lingüístic. En aquesta citació és obligatòria la primera aparició absoluta sota qualsevol forma en què aparegui (ja sia llatina, romànica o llatinitzada). També és obligatòria la primera aparició de cada variant romànica, així com tots els registres que aportin una informació particular. En cas d'existir una cadena onomàstica completa, s'haurà de citar.

2) El segon grup de citacions inclou els noms de família contemporanis, basades en censos de població relativament actuals, on es podrà determinar la continuïtat o la desaparició de les formes antigues, així com l'aparició de formes noves, atribuïble aquest fet, sobretot, als fenòmens d'immigració. Les grans capitals com Barcelona, disposen actualment de molts llinatges que abans no li eren propis, per tant no es poden considerar aquests llinatges de la mateixa manera que en aquelles altres poblacions on no hi hagut moviment migratori.

3) Per acabar, encara caldria, si s'escau, un altre grup de citacions, són les que anomenam sobrenoms contemporanis, i que tracten d'establir si les formes analitzades han donat lloc a sobrenoms. Evidentment, per comprovar aquest extrem es fa ús del ja esmentat llibre de Moreu-Rey, a més de tots els llistats de malnoms que es tinguin a l'abast.

Per acabar dir que les síntesis panromàniques segueixen el mateix procés, si més no amb un material encara més abundant, ja que arrepleguen totes les síntesis dels diferents

centres regionals. Els articles panromànics utilitzen els mapes per clarificar encara més la visió general. Amb aquesta tasca, i segons paraules del director del projecte Dr. Dieter Kremer, s'aconseguirà disposar de una fitxa genètica d'una part considerable dels antropònims de la Romania.

MECÀNICA SEGUIDA INFORMATICOMETODOLÒGICA PER A L'ENREGISTRAMENT DE DADES EN EL PROJECTE PATROM

Per dur a terme aquesta feina s'han creat una sèrie de programes informàtics, enfocats a la tasca a fer, la qual va d'elements més extensos a més sintètics. D'aquesta manera hom troba UN PROGRAMA PRINCIPAL que se subdivideix en quatre blocs que fan referència a: primer, l'ENREGISTRAMENT DE DADES; segon, TRACTAMENT DE PARAULES BUIDES DE CONTINGUT, buides, en el sentit que no tenen tanta d'importància com d'altres, encara que també s'analitzaran; tercer la NORMALITZACIÓ DE DADES, i finalment a la LEMATITZACIÓ.

A grans trets cada bloc tracta de:

L'enregistrament o recollida de dades

És la fase en la qual s'introduiran totes les informacions, tot seguint unes pautes o normes que regeixen tots els centres regionals, ja que és molt important que tots ho facin de la mateixa manera i adoptant el mateix criteri, per després poder passar al següent bloc.

D'aquesta manera, hi ha una sèrie de camps temàtics que s'hauran d'emplenar, quan es tinguin, com poden ser:

Nom de persona.

On s'inclourà tota la cadena onomàstica, és a dir, el nom, cognom, professió, malnom, si en té, i també si es fa menció a d'altres persones amb qualche tipus de relació, ja sigui familiar o professional, com per exemple:

«En Pallisser, marit de la dona Manresa»

«Guillem Franch, sabater»

«Na Guiamona, muler qui fo d'en Bernat Lar»

«Guillemó, fill d'en Ramon de Caules»

«N' Alicsèn, qui astà en la casa d'en Muntarols»

Alguns dels criteris que se segueixen, no en tots –ja que es tracta de procediments molt puntuals i sistemàtics–, és la introducció dels noms i llinatges, que es farà en majúscula, i la resta, noms de professió i d'altres, en minúscula. Un altre criteri és la supressió de l'apòstrof, en l'article i la preposició, ja que implica una interpretació, tant del lector com del copista medieval, és a dir, quan aparegui apòstrof en la font històrica, aquest element s'introduirà informàticament de manera peculiar, per tal de no separar els elements, com en els casos de:

«Pere s' Anglada» o «Pere des Puig», ja que en principi no sabem si ha d'anar separat o bé aglutinat: Sanglada, Despuig. Per tant, hom es decanta per interpretacions posteriors, en fases següents del treball.

El mateix procediment s'utilitzarà en els casos d'unitats lexicals, per tal de no separar-les, i s'enregistraran també de manera especial, per exemple:

«Sant Genís» «Sant Pere», i quan es tracta de professions, «qui tira la calç», «texidor de li», «portador de lletres».

Un altre dels criteris seguits és prescindir de l'accent, cap dels elements que s'introdueixin duran accent, sobretot quan es tracti de documents medievals.

Fins aquí s'ha parlat del camp que fa referència al NOM DE PERSONA, el qual és més extens, i ara veurem més breument els altres camps com poden ser: el lloc de naixement (si hi figura al document), el lloc de residència, la data, la font i pàgina (normalment s'adoptaran les dades que apareguin al document, i s'enregistrerà si es tracta de manuscrits originals o còpies, i també de si són llistes nominatives o col·leccions de documentació històrica, cartularis, diplomataris, etc.).

Tractament de paraules buides de contingut

Com s'ha dit abans, en principi seran excloses d'anàlisi, com poden ser els articles, com *na-en* entre d'altres, les preposicions, algunes denominacions de parentiu, del tipus *filiius*, *frater*, *muller*, *fill*, les quals s'emmagatzemaran en un *sac* diferent de les altres formes lèxiques.

Normalització

El seu objectiu és l'agrupament de les variants formals d'un mateix nom sota una forma normalitzada. S'ha de tenir en compte que les dades que es demanen no són les que corresponen a la funció que tenguí aquell element en la cadena onomàstica que es tracta en aquell moment, sinó a la seva funció originària, per exemple: l'element.

Bernat, es normalitzarà sempre com a NOM, independentment que en la seqüència actuï com a prenom o cognom.

D'altra banda el programa demana una caracterització tipològica per a cada forma normalitzada; els diferents tipus que s'han establert són els següents, i que tendran unes sigles concretes:

En primer lloc NOM: aquells cognoms originats en prenom, és a dir elements d'origen i funció purament antroponímica.

En segon lloc TOPÒNIM: aquells cognoms originats en topònims, és a dir, elements toponímics i ètnics.

En tercer lloc LÈXIC: aquells cognoms originats en elements del lèxic comú, i inclourà sobrenoms i apel·latius diferents dels anteriors.

NOM DE PROFESSIÓ: cognoms originats en noms de professió, és a dir, sobrenoms i apel·latius que designen ofici, condició social, dignitat, etc. i que s'introduiran en minúscula com, per exemple, *ballester*.

Així mateix, també s'abasta el GÈNERE que es classifica en: masculí, femení, neutre i epicè (aquest sense marca de gènere).

Exemple de normalització: en la seqüència

En Ramon Armangol, mariner: en: buida, Ramon: nom-masculí, mariner: nom de professió; masculí.

En Nicolau Castell: en: buida, Nicolau: nom-masculí, Castell: topònim; neutre.

Lematització

Té com a objectiu reunir totes les formes normalitzades sota una forma etimològica.

Fins aquí s'ha explicat breument els procediments que se segueixen, i d'on s'extrauen les dades que serviran per a l'elaboració de les síntesis regionals, de les quals després es construiran els articles panromànics.